

SENDİKACILIĞIN İKTİSADİ AÇIDAN TAHLİLİ

Bir Değerlendirme

Robert M. MACDONALD

Dartmouth Koleji Amos Tuck İşletme İdaresi Okulu

Ücret bünyesinin ve bununla ilgili vâkaların tahlilinde sendikacılığın tesirleri meselesinin geniş ölçüde önem kazanması, belki de iktisatçıların bu konuya fazlaca alâka göstermiş olmalarından ileri gelmektedir. Her hâl ve kârda sendikacılığın bu sahadaki tesirlerini inceleme çabasında bulunmamış temel araştırmaların sayısı pek azdır. Gerçekte, bu, çok kere yapılan tahlilin yegâne gayesini teşkil etmektedir. Bu makalenin yazarı, bir başka vesileyle bu çabalara geçici de olsa şüpheli bir gözle bakmak gerektiğini belirtmiş ve esas itibarıyla sendikacılığın bağımsız tesirini ölçmede uygulanan usûllerin muhtemelen sıhhatli olmadığını veya bu tahliller sonucunda elde edilen neticelerin çok kere yanlış tefsirlere tâbi tu-

Paul Douglas'ın **Real Wages in the United States, 1890-1926** (A.B.D.'de 1890-1926 Arası Devrede Reel Ücretler) başlıklı eserindeki öncü çalışmalarından bu yana, sendikacılığın işçi kazançları ve ekonominin işleyişi üzerindeki tesirlerini değerlendirmek gayesiyle gerek endüktif, gerek dedüktif mahiyette çeşitli araştırmalar yapılmıştır. Ancak, bu nevi tahlillerden çıkarılan neticelerin tam mânâsıyla tatmin edici ve inandırıcı olmadığı rahatlıkla iddia edilebilir. Bu makalede, toplu pazarlıkla elde edilen neticeleri sendikacılığın mevcut olmadığı "rekabete dayanan" bir modeldeki ideal durumla mukayese etmek suretiyle sendikacılığın tesirlerini değerlendirmenin mümkün olmayacağı iddia edilmektedir. Rekabete dayanan modelin gerçek dünya ile reel hiçbir alâkası bulunmaması veya mevcut ve kısmen sendikalaşmış sisteme nazaran sıhhatli bir alternatif teşkil etmemesi, bu nevi tahlillerden akla yatkın sonuçlar çıkarmamızı imkânsızlaştırmaktadır.

Robert M. Macdonald, Dartmouth College'in Amos Tuck İşletme İdaresi Okulunda İşletme İktisadi profesörüdür. Kendisi, bu makalenin ilk taslağı

tulduğunu iddia etmiştir¹. Bu makalede, söz konusu iddialar daha da genişletilmekte ve literatürde ihmal edildiği görülen bazı önemli metodolojik meseleler aydınlatılmaya çalışılmaktadır. Bu meseleler tesbit edilip bir çözüm tarzına varılmadıkça, söz konusu araştırma sahasındaki çelişik ve karmaşık durumları izah gücümüzde önemli herhangi bir gelişme beklemek yersizdir. Münakaşamızda işte bu hususu ispatlamaya çalışacağız.

Sendikacılığın iktisadî açıdan tahlilinde hareket noktasını teşkil eden ana faraziye, bu müessesenin *fiilî* tesirlerinin şu suali sormak suretiyle araştırılması esasına dayanmaktadır: "Sendikacılığın mevcut olmadığı bir düzende durum ne olabilirdi?" Bu suale cevap arayan bir iktisatçı, tipik olarak iki metoddan birisine başvurur; ya, sendikalaşmış ve sendikalaşmamış iki ayrı düzende ücret hadlerinin (veya kazançların) davranış şeklini istatistikî yönden mukayese eder, yahut da belli bir sendikalaşmış muhitte ücretlerin, şayet işçiler sendikalaşmamış olsalardı nasıl bir farklılık gösterebileceğini istidlâl etmeye çalışır. Hangi metod seçilirse seçilsin, faraziye ayındır: sendikanın fiilî tesiri, teşkilâtlanmış "müessesesevi" piyasa ve teşkilâtlanmamış "tabii" piyasada ortaya çıkan neticeler arasındaki farkları müşahade veya istidlâl etmek suretiyle değerlendirilmeye çalışılmaktadır. Tek başına veya birlikte kullanılan bu metodlar sayesinde ki, iktisatçı, "sendikaların iktisadî tesirleri" mefhumu çerçevesinde, idealden ve müessiriyetten inhiraf eden durumlarla ilgili çeşitli sonuçlar çıkarır².

Tam Rekabet Piyasası Modeli Karşısında Sendikacılık

1930'lardan önce, sendikaların tesirini ölçmede kullanılan usûl, sendikalaşmış piyasalarda karşılaşılan davranışları iktisat teorisinin tam reka-

üzlerinde yaptığı tenkit ve açıklamalardan dolayı Neil Chamberlain'e teşekkür etmek ister.

(Bu makale **Industrial and Labor Relations Review**, Vol. 19, No. 3, April 1966, ss. 335-347'de neşredilmiş ve Türkçeye kısaltılmadan, aynen çevrilmiştir. Konuya ilgi duyan okuyucuların bu tahlilden önce aynı sahadaki araştırmaları özetleyen şu makaleyi okumaları tavsiye edilir: Edward R. Curtin, "Sendikaların Ücret Farklarına Tesir!", **İktisat Fakültesi Mecmuası**, Cilt 25, No. 3, İstanbul 1966, ss. 187-201. Çevirenin notu.)

1) Bakınız: **Collective Bargaining in the Automobile Industry** (New Haven: Yale University Press, 1963), bilhassa ss. 19-27, 49-55 ve 370-373.

2) Aşağıda söz konusu edilen itirazlar, esas itibariyle sendikacılığın müessiriyetle ilgili fiilî tesirlerini ölçme gayesiyle yapılan tahlillerle ilgili bulunmaktadır. Gayenin farklı olması halinde, kullanılan tahlil metodlarının da zarureten hükümsüz olması gerekmez. Maamafih, literatürde gaye-

İstidil modelinden istidlâl edilen davranışlarla mukayese etmek esasına dayanıyordu. Ancak, harp içinde ve harp sonrası yıllarda fiilî emek piyasaları ile ilgili tahliller, sendikacılık dışında, birçok aksamaların ve eksik rekabet şartlarının mevcut olduğunu göstermiştir³. Bu durumda, çalışma ekonomisiyle meşgul iktisatçılar (bazı istisnalara rağmen) artık eski tahlil tarzını reddetmişler ve sendikaların tesirini tam rekabet piyasası ile değil, fakat eksik rekabet şartlarına tâbi ve sendikaların mevcut olmadığı bir piyasa modeli ile mukayese ederek yeniden değerlendirmişlerdir. Bu şekilde, Lloyd Reynolds, Cynthia Taft ve daha yakın zamanlarda Albert Rees, sendikacılığın tesirlerini, tatbikatta hiçbir zaman mevcut olmamış ve mevcut *olmayacak* bir piyasa modeli ile mukayese etmenin mantıkî ve haklı gösterilemeyeceğini ileri sürerek, bizleri tedbirli olmamız hususunda ikaz etmişlerdir⁴.

Mukayeseye esas teşkil eden (yani sendikaların mevcut olmadığı) modeli daha realist bir hale getirmek arzusu, iktisadî tahlil sahasında birçok tecrübeli eleştiriciyi tatmin etmiş görünmektedir. Bu, şüphesiz, sen-

min açıkça ortaya konması lüzumunun ihmali ve dolayısıyla analitik sonuçların tatbikinin metodun tayin ettiği ya da haklı gösterdiği limitlerin ötesine teşmili yönünde bir temayül görülmüştür. Bu makalenin bir görevi de, metod ve gaye arasındaki münasebeti açıklığa kavuşturmaktır.

3) Meselâ bakınız: Lloyd G. Reynolds, **The Structure of Labor Markets** (New York: Harper and Brothers, 1951); Charles A. Myers and George P. Shultz, **The Dynamics of A Labor Market** (Englewood Cliffs, N. J.; Prentice Hall, 1951) ve Charles A. Myers'in emek piyasası ile ilgili etüdlere değerlendiren özeti, "Labor Market Theory and Empirical Research", John T. Dunlop, **The Theory of Wage Determination**, ed. içinde (London: Macmillan, 1957), ss. 317-326.

4) Bu konu ile ilgili ifadelerin bazıları şöyledir:

Toplu pazarlık sistemi içinde gelişen ücret bünyesini tam rekabet şartları altında mevcut olabileceği farzedilen hipotetik bir ücret bünyesi ile mukayese etmek, keyfi ve gerçeklerle ilgisi olmayan bir usûldür. Asıl mukayese, pazarlık konusu olan ücret bünyesi ile eksik rekabete tâbi ve sendikaların mevcut olmadığı emek piyasalarındaki ücret bünyesi arasında yapılmalıdır.

Lloyd G. Reynolds ve Cynthia H. Taft, **The Evolution of Wage Structure** (New Haven: Yale University Press, 1956), s. 168.

Sendikaların ücretler üzerindeki tesirlerini değerlendirirken, teşkilâtlanmış (sendikalaşmış) emek piyasalarının işleyişini, A.B.D.'de mevcut olan şekliyle teşkilâtlanmamış emek piyasalarının işleyişine mukayeseye çalışacağız; zira, teşkilâtlanmış piyasayı, hiçbir zaman mevcut olmamış teorik ve tam rekabet şartlarını haiz piyasa modeli ile karşılaştırmak mantıkî olmayacaktır.

Albert Rees, **The Economics of Trade Unions**, (Chicago: The University of Chicago Press, 1963), s. 69.

dikacılığın ekonomik sonuçları konusunda birçoğumuzun zihnini yeter derecede karıştırmıştır; öyle ki, bunların tahmin edilenden daha az ciddi bulduklarını kolaylıkla iddia edebiliriz. Bu şartıcı da değildir; çünkü, bir kere sendikaların mevcut olmadığı emek piyasalarının tam rekabet şartları altındaki ideal durumdan önemli ölçüde farklı bir karakter gösterdikleri anlaşılınca, Charles Lindblom gibi bizim de, iktisadî müessiriyet yönünden “sendikaların mevcut olmadığı düzende ücret hadlerinin sendikaların mevcut olduğu düzendeki ... ücret hadlerinden daha fazla arzuya şayan olmayacağı” hususunu kabul etmemiz gerekir⁵. Bu itibarla, sendikaların mevcut olduğu ve olmadığı düzendeki ücret hadleri arasında farklar müşahade edilmesinin, bizi sendikacılığın kaynakların dağılımını tahrif ettiği ya da düzelttiği sonucuna götürüp götürmemesi, esas itibariyle her iki ücret haddinin gösterdiği seyrin ideal rekabet şartlarıyla mukayesesine bağlı bulunmaktadır. Reynolds ve Taft⁶, sendikaların ücret bünyesi üzerinde karma bir tesir yaptığı sonucuna ulaştıran tamamen bu nevi bir mukayesedir⁶. Ancak, ekseri iktisatçılar, bu usûlde mevcut mahzurlardan —yani, esas itibariyle rekabete dayanan bir ücret haddi strüktürü kavramını kantitatif olarak ifade etme konusunda bu ânâ kadar uğranılan başarısızlıklardan—, sendikacılığın sebep olduğu aksaklıkların, hâlen mevcut eksik rekabet unsurlarına sadece yeni ilâveler olduğunu, (bunları telâfi ya da tenzil edici bir tesir yapmadığım) iddia etmek suretiyle kaçınmaya çalışmaktadırlar⁷. Ancak, bu makalenin gayesi ücret fark-

5) Charles E. Lindblom, **Unions and Capitalism**. (New Haven: Yale University Press, 1949), s. 23.

Burada Lindblom'u aynen iktibas edelim:

Sendika gücünün mevcut olmayışı halinde, ücret hadleri, eksik rekabetin (işverenin ücret hadleri üzerindeki monopol gücü de dahil olmak üzere) birçok unsurlarını aksettirir. Sendikaların mevcut olmadığı düzendeki bu ücret hadleri, sendikaların monopole sahip olduğu haldeki ücret hadlerinden daha fazla arzuya şayan olmayabilir. Sendikanın bir monopol olduğunu iddia etmek, ancak sendika ücret siyasetinin ekonominin daha önce karşılaşmadığı özel ve ciddi bir işsizlik - enflasyon problemi doğuracağını söylemek anlamına gelmektedir. Sendika gücünün mevcut olmayışı halinde, ücretler, fiyatlar ve hâsılâ ile ilgili diğer problemler gerçekten ciddi bir mahiyet arzemiştir. Meselâ konjonktür devresinin şiddetli hareketler gösterişi, kısmen sendikalaşmamış emek piyasalarının karakteristiklerinden ileri gelebilir ve sendikacılık bunu önleyecek bir çare olabilir.

6) Reynolds ve Taft, **op. cit.**, ss. 167-195.

7) Muhafazakâr iktisatçı, sendikaların kaynakların dağılımı üzerinde yarattığı dengesizliği bir havuzun hareketsiz yüzeyine atılan bir taşın yaptığı tesire benzetmez; çünkü, gerçek bir emek piyasasında böyle bir hareketsiz yüzey hiçbir zaman mevcut olmamıştır. Sendikacılığın tesiri daha çok

larına sendikaların tesiri ile ilgili çağdaş görüşleri kavrayan ve hernekadar âşinâ olsak da henüz halledilmemiş bulunan meseleleri münakaşa etmek değildir; zira, çözüm tarzına bağlanmış sonuçlar, işverenin emek piyasasında haiz olduğu monopol gücünün derecesi⁸ veya sendikalaşmamış sahalarda ücret hadlerinin (sempatik tazyikler yoluyla) sendikaların elde ettiği ücret artışlarına göre pozitif yönde gelişme nisbeti⁹ yahut da sendikalaşmamış işçilerin haiz buldukları pazarlık gücünün derecesi¹⁰ gibi

ağır akan bir nehre kök ve dallar ilâve ederek bu nehrin akışını daha da yavaşlatmaya benzer.

Rees, *op. cit.*, s. 94.

8) Meselâ Chamberlin, işverenin monopol gücünün "firma içinde kolektif pazarlık için hakk bir esas" ve "işçilerin herhangi bir birlikte hareketini 'monopolist' kaydıyla kabili müdafaa görmeyenlerin reddi için sağlam bir dayanak noktası" teşkil ettiğini ifade etmektedir. E. H. Chamberlin, *The Economic Analysis of Labor Union Power* (Washington, D. C.: American Enterprise Association, Inc., January 1958), s. 15.

9) Kerr'in belirttiği gibi:

Sendikalaşmış ve sendikalaşmamış sahalardaki ücretler su geçmez kaplardaymışlar gibi mütaleâ edilemezler. Bir kategorideki ücretlerde herhangi bir değişme diğer kategoriye tesir edebilir. Sendikalaşmış sahalardaki ücretlerin ancak sendikalaşmamış sahalardaki ücretler kadar yükseldiği görülürse, bu, sendikaların hiçbir tesiri olmadığı anlamına gelir. Maamafih, bu husus, sendikalaşmamış sahalardaki ücretlerin sendikalaşmış sahalardaki ücretleri takip ettiği anlamına da gelebilir ki, bu takdirde sendikaların genel nakdî ücretler seviyesi üzerinde daha da büyük bir tesiri olmuş demektir.

Clark Kerr, "The Impact of Unions on the Level of Wages", C. A. Myers, ed., *Wages, Prices, Profits and Productivity* içinde (Columbia University, The American Assembly, June 1959), s. 99.

Şüphesiz, daha yaygın bir görüş, sendikaların elde ettikleri ücret artışlarının, sendikalaşmış sektörde istihdamı daraltmak ve dolayısıyla sendikalaşmamış sektörde emek arzını arttırmak suretiyle bu sektördeki ücretleri düşürdüğünü kabul etmektedir.

10) Bir kısım ilim adamları şu noktaya dikkati çekmişlerdir: Devamlı bir teşebbüsdeki bütün çalışma gurupları o şekilde teşkilâatlanmaktadırlar ki, iktisatçının teşkilâatlanmış ve teşkilâatlanmamış çalışma guruplarının davranışını mukayese ederken meşgul olduğu husus, gerçekte, resmî ve gayri-resmî şekilde teşkilâatlanmış bulunan çalışma guruplarının davranışındır. Meselâ, bakınız: William M. Leiserson, *American Trade Union Democracy* (New York: Columbia University Press, 1959), ss. 17-31; John T. Dunlop, *Industrial Relations Systems* (New York: Henry Holt and Co. 1958), ss. 7-8. Gerçekten, bir ilim adamının yakın zamanlarda ifade ettiği gibi:

Sendikalaşmamış işçilerin biraz olsun pazarlık gücüne sahip bulunmadıkları haller muhtemelen hiç mevcut olmamıştır. (Bu, tabii, geleneksel teorisinin ileri sürdüğü pazarlık gücünden farklıdır. Bununla işçilerin başka bir yerde istihdam arama imkânları kastedilmektedir.) Böyle bir mesnede da-

hâlen yapılan tahminî araştırmaların yerini alabilir; ancak bu takdirde dahi, biz, sendikalaşmış ve sendikalaşmamış sahalarda ücret hadleri arasında yapılacak mukayesenin her hâl ve kârda sendikacılığın kaynakların dağılımı ve buradan da müessiriyet üzerindeki gerçek tesirini tahmin için geçerli bir usûl olmadığımızı iddia etmekteyiz. Bu, olsa olsa ancak ekseri çalışma iktisatçılarının esasen reddetdikleri faraziyeler çerçevesinde geçerli bir usûl olabilir.

Sendikaların Ücretler Üzerindeki Tesirleri ve Eksik Rekabet Piyasası Modeli

Fiilî piyasaların işleyişindeki aksaklıkları teşhis, şüphesiz ki, emek piyasasına müteâllik müessir bir politikanın tesbitinde faydalı ve hattâ zarurî bir hareket noktası teşkil eder. Maamafih, sendikaların mevcut bulunmadığı bir eksik rekabet piyasasının sendikaların fiilî tesirini tahmin ve değerlendirme hususunda tam rekabet piyasasından daha uygun bir ölçme vasıtası olduğu görüşü, muhtemelen hatâlıdır ve bunlardan birini diğerinin yerine ikame, fazla bir fayda temin etmez görünmektedir. Gerçekte, âmme politikasıyla ilgilenen bir sosyal ilim adamının bu gayeyle "tabii" piyasayı benimsemesi muhtemelen mahzurlu olacaktır; zira tam rekabet piyasasının esas itibariyle analitik bir âlet veya normatif bir ideal olmasına ve dolayısıyla sendikalaşmış piyasa için fonksiyonel bir alternatif teşkil etmesine mukabil, tabii piyasanın aynı şekilde fonksiyonel bir alternatif olmadığı hususu, kantitatif analize mütemayil iktisatlarca pek bilinmemektedir¹¹. Bu nokta en azından aşağıda geliştirilecek iddianın

yanmadıkları takdirde, nazariyeciler şiddetli işsizliğin hüküm sürdüğü devrelerde pozitif ücret hadlerinin mevcudiyetini izah hususunda güçlük çekeceklerdir. Benim inancıma göre, hiç olmazsa ücret yönünden sendikalaşmış ve sendikalaşmamış durumlar arasında zannedildiği kadar büyük farklar olmadığı görüşüne yaklaşmaktayız.

Edward C. Budd'm ifadesi, **Employment, Growth, and Price Levels**, Hearings before the Joint Economic Committee, 86th Cong., 1st sess., September 29, 1959, ss. 2518-2519.

11) "Fonksiyonel alternatif" teriminin anlamı hernekadar bilinmekteyse ve münakaşamız ilerledikçe daha açık bir hale gelecekse de, bu mefhumun "fonksiyonelizm" (functionalism) denilen sosyolojik tahlil tarzından iktibas edildiğini burada kaydetmemiz gerekir. Bu tahlil tarzına göre, sosyolojik unsurlar, bu unsurların belli bir sosyal sistem içinde ifa ettikleri fonksiyonlar açısından uygun bir tarzda incelenmektedir. Diğer bir deyişle, bu unsurların belli durumdaki bir sistemin (meselâ özel bir siyasi organizasyonun, sosyal münasebetler düzeninin, v.s.) idamesi için ifa ettikleri fonk-

esasını teşkil etmektedir. Fakat, konuya girmeden önce, iddiamızın yöneltileceği meselenin gerçek mahiyetini ortaya koymak yerinde olacaktır.

Çalışma iktisatçıları üç tip emek piyasası tefrik etmektedirler: (A) tam rekabet şartlarını haiz piyasa; (B) eksik rekabet şartlarına tâbi, fakat sendikaların mevcut olmadığı piyasa (diğer bir deyişle, A'mn sendikacılık dışındaki bazı sürtünme ve aksamalarla tâdil edilmiş şekli); ve (C) sendikalaşmış piyasa (yahut da B'nin sendikaların tesiriyle tâdile uğramış şekli). Umumi kanaat şudur ki, sendikacılığın ücretler üzerindeki fiilî tesirlerini ölçerken, A ve C'deki davranışları mukayese etmek doğru değildir. Bunun için B ve C'nin davranışlarını mukayese etmek gerekir. Burada, (takip edilen gayeye göre) her iki usûlün de doğru veya yanlış olabileceğini ve yine her iki usûlün de (iktisatçıların anladığı mânâda) sendikaların fiilî tesirini değerlendirme hususunda güvenilir bir ölçü teşkil etmediğini iddia etmekteyiz. Alternatif olarak ifade edersek, iktisatçılar A'yı bir ideal olarak kabul etmekte, fakat B ve C'nin fonksiyonel alternatifler olduklarını imâ etmektedirler. Oysa, üç piyasa tipi hakkında bizim görüşümüz, sadece C'nin —veya daha doğrusu B ve C'nin karışımından meydana gelen bir piyasanın— mevcut demokratik kapitalizm sisteminin

siyonlar tahlil edilmektedir. Herhangi bir unsurun ifa ettiği fonksiyonlar sistemdeki bu özel durumun idamesi için zaruri bulunduğu müddetçe, bu sistem durumu için bir fonksiyonel ihtiyaçlar topluluğu söz konusu olmaktadır. Ancak söz konusu ihtiyaçların mevcudiyeti, bunları hâlen tatmin etmekte bulunan unsurun da mutlak surette zaruri olduğu anlamına gelmemektedir; zira, cari unsurun yerine aynı müessiriyetle ikame olunabilecek başka unsurlar da mevcut olabilir ki, bunlara fonksiyonel alternatifler diyoruz. Maamafih, bu alternatiflerin mikdarmı hudutsuz addetmemek gerekir; zira, sosyal strüktürü meydana getiren tâli üniteler ve elemanlar arasındaki tâbiyet münasebeti bazı tahditler vaz'etmektedir. Fonksiyonel tahlil tarzının önde gelen müessillerinden birinin ifade ettiği gibi:

Sistemin tâli üniteleri arasındaki tâbiyet münasebetini ve bahis konusu strüktürel tahditleri teşhis edememek, ütöplast davranışlara yol açar. Bu takdirde, bir sosyal sistemin muayyen unsurlarını, sistemin diğer kısımlarını sarsmadan bertaraf etmenin mümkün olabileceği zımnen farzedilerek hatâlar yapılır.

Robert K. Merton, *Social Theory and Social Structure* (Glencoe, 111; The Free Press, 1957), s. 79.

(Fonksiyonel tahlil tarzının ve özellikle Merton'm bu konudaki görüşlerinin daha etraflı bir izah ve tenkidi için şu etüdümüze bakınız: Toket Dereli, "Fonksiyonel Analiz Modeli, Türk Sendikacılığında Teşkilât Bünyesinin Teorik Bir Açından Tahlili, İktisat Fakültesi Mecmuası, 24 üncü Cilt, Nisan 1965-Eylül 1965, No. 3-4, ss. 134-193. Çevirenin notu.)

fonksiyonel ihtiyaçlarını karşıladığı merkezindedir¹². Bu nokta münakaşamızın konusunu teşkil edecektir. Şimdi bu aykırı görüşün esaslarını tesbit edeceğiz.

Sendikacılığın İktisadî ve İktisadî Olmayan Tesirleri

Çalışma iktisatçıları, sendikacılığın çeşitli ilim disiplinleri açısından tetkik edilebilecek kompleks bir müessese olduğunu kolayca kabul etmekte ve sadece tek bir disiplin açısından yapılan bir tahlilin zarureten eksik olacağını ileri sürmektedirler. Neticede, sendikacılığı iktisadî yönden ele alan tahliller —ve özellikle âmme politikasıyla doğrudan doğruya ilgili neticeler doğuracağı tahmin edilen tahliller—, pür iktisadî mülâhazalara nadiren münhasır kalmakta, daha çok diğer sosyal ilim disiplinlerinden, bu arada özellikle sosyolojiden, fakat aynı zamanda siyaset ilminde ve psikolojiden serbestçe istifade etmektedir. Şüphesiz, araştırma sahasının sendikacılığın diğer veçhelerini de dikkate alacak şekilde genişletilmesi takdire şayandır; zira, kısmî veya eksik bir tahlile dayanan politika kararları geniş ölçüde önceden tahmin edilmeyen ve belki de tehlikeli neticelerle karşılaşma riskini doğurmaktadır. Bununla beraber, “iktisadî tesirler” listesine gerçekte tamamen farklı ve sosyolojide olduğu gibi ekseriya daha geniş bir tahlil perspektifine veya çerçevesine sahip ilim disiplinlerinden elde edilmiş munzam neticeleri ilâve etmek suretiyle, bu diğer disiplinlerin verilerinin iktisadî tahlile başarılı bir tarzda uygulanabildiği de şüpheli bir hususdur. Zira, iktisatçı, sendikacılığın diğer önemli veçhelerini, meselâ daha yüksek kademede cemiyet içindeki rolünü dikkate almak istediği zaman, konu ile ilgili değişkenler gurubunu iktisadî

12) Mevcut emek piyasası sistemi, B ve C'ye has unsurları bünyesinde birlikte ihtivâ etmektedir. Diğer bir deyişle, bu piyasa kısmen sendikalaşmış bir sistemdir. Münakaşamız bu açık gerçeği gözden uzak tutmamaktadır. Ancak, bu noktada herhangi bir muhtemel karışıklığa meydan vermemek için tenkitlerimizin sendikacılığın iktisadî yönden tahlilinde mündemiç bulunan oldukça müphem iki faraziyeye yöneltildiğini kaydederek iddiaların bir kısmını önceden karşılayabiliriz. Bu iki faraziye şunlardır: evvelâ B tipindeki saf bir piyasa sistemini karakterize eden fiilî ücretler düzeni mevcut sistemin sendikalaşmamış piyasalarında rastlanan ücret davranışının (ve ücret hadlerinin) doğrudan doğruya teşmili suretiyle ortaya çıkarılmaya çalışılmaktadır. İkinci olarak, derpiş edilen sendikalaşmamış sistem mevcut sistemin canlı bir alternatifini teşkil etmektedir. Birinci husus, sendikalaşmış ve sendikalaşmamış sektörler arasındaki kompleks karşılıklı tesir münasebetlerini dikkate almadığı için, ikinci nokta ise sosyal sistemde sendikacılığın rolünü ihmal etmesinden dolayı kabili itiraz bulunmaktadır.

tâli-sistemin hudutları dışına teşmil etmekte ve artık sosyal sistemin geri kalan kısmını bir veri olarak sabit farzedemeyeceği bir duruma girmektedir. Bu takdirde, iktisatçı iktisadî tâli-sistem ile cemiyetin diğer tâli-sistemleri arasında mevcut bulunan kompleks münasebetlere dikkat etmek zorunda kalacaktır. Bu tenkid.e kastettiğimiz husus, çağdaş dünyamızda sendikacılığın “iktisadî” açıdan yapılan tahlillerinin spesifik muhtevâsını incelemek suretiyle daha kolaylıkla anlaşılabilir.

Bu görüşün şüphesiz birtakım istisnaları olmasına rağmen, sendikacılığın en azından iki ayrı kategoriye mensup önemli neticeler doğurduğu, bunların da umumiyetle “iktisadî” ve “iktisadî olmayan” tesirler diye vasıllandırıldığı kabul edilmektedir. Aşağıdaki münakaşamızda bu kategorilere verilen özel isimlerle değil, bunların muhtevâsı ile meşgul olacağız. Bununla beraber, başlangıçta sendikacılığın veçhelerini böyle bir tasnife tâbi tutmanın gerçekten çok yanıltıcı olduğunu tesbit etmemiz, karışıklığı önleyecektir. Şöyle ki, “iktisadî olmayan” sıfatı altında toplanan belirli unsurların ekonominin bünyesi ve işleyişi bakımından âşikâr bazı neticeleri mevcuttur. Bu guruba dahil edilen unsurların belki de daha güçlülükle tahlil ve ölçülebilmeleri dolayısıyla sendikacılığın esas itibariyle sistematik bir incelemeye tâbi tutulmamış olduğunu ileri sürmek haksızlık olabilir. Bununla beraber, guruplar arasında yapılacak tefriğe mantıkî bir temel arandığı takdirde, bu faktör de iktisadî ehemmiyet faktörü kadar güvenilir bir kriter teşkil eder görünmektedir. Bundan dolayı, aşağıdaki münakaşada, alışılmış sıfatlar tarife müsait kat'î terimler olarak değil, sadece iki netice kategorisini tefrik ve teşhise yarayacak semboller olarak kullanılmaktadır.

Sendikacılığın iktisadî tesirleri, C piyasasına has ücret (ve diğer) davranışların B piyasasındaki davranışlardan inhıraf etme nisbeti ile alâkalı tesirler anlamına gelmektedir. Bu tesirlere âşina bulunduğumuz için bunlar üzerinde durmamız gerekmemektedir. Diğer taraftan, sendikacılığın “iktisadî olmayan” tesirleri, sendikaların endüstride işverenlerin otoritelerini gelişigüzel istimal edebilme güçlerini azaltmak, işçi menfaatlerini toplum çapında siyasî yönden temsil etmek ve işçilere sistemin meyvalarından hakkaniyete uygun bir pay temin etmek gibi fonksiyonlarla alâkalı tesirlerdir. Fakat, bu tesirlerin iktisadî öneminin mevcut olmadığı iddia edilemez. Aksine, bunların mevcut piyasa sisteminin istikrarı bakımından önemli neticeleri vardır. Gerçekten, bu fonksiyonlar ifa edilmediği takdirde sendikacılığın demokratik kapitalizme —diğer bir deyişle, hür teşebbüs sistemine ve siyasî demokrasiye— bağlılığının zayıflayacağı ve sistemi radikal bir değişmeye tâbi tutabilmek için ciddi gayretler sar-

finm gerekeceği umumiyetle kabul edildiğine göre, bu tesirler esas itibarıyla bizatihî B'nin (yahut hiç olmazsa B'nin tayin edici bir unsurunu teşkil ettiği ana sosyal sistemin) idame veya muhafazasına hizmet ediyor demektir.

Sendikacılık literatürü, sendikaların serbest piyasanın işleyişi için ifa ettikleri hayati görevleri tekrarlayan ifadelerle doludur. Gerçekte, bu görüş sendikacılığın radikal olmaktan çok muhafazakâr bir kuvvet, ideolojik bakımdan ihtilâlcî olmaktan çok reformist ve hür teşebbüs sistemi için müstahkem bir kale ve işçi tatminsizliklerinin yapıcı bir şekilde kanalize edilmesine yardımcı bir vasita, v.s. olarak mütaleâ edilmesi mânâsına gelmektedir. Bunun, bir iktisatçının sendikacılığı değerlendiriş tarzı nasıl etkilediğini Albert Rees şöyle izah etmektedir:

Münhasıran ekonomi üzerindeki tesirleri açısından dikkate alındığı takdirde, benim kanaatime göre, sendikacılığın ekonomik sistemimizin optimum şekilde işleyişini engelleyen bir müessese addedilmesi gerekir.... Meslekdaşım bulunan birçok iktisatçı bu noktada duracak, sendikaların zararlı oldukları ve bu itibarla haiz oldukları iktidara mani olunması gerektiği sonucuna varacaklardır. Ben aslında kompleks bir müessesenin bu kadar dar bir görüş açısından değerlendirilmesine tarafdar değilim. Sendikacılığın diğer veçheleri de nazarı itibare alınmalıdır. Kıdem sistemleri ve şikâyet ve ihtilâfları hal mekanizması yoluyla işçilerin sevk ve idare otoritesinin istismarına karşı korunmaları, bana sendikaların elde ettikleri en büyük başarılarından biri olarak görünmektedir. Sendikaların siyasî faaliyetleri yoluyla işçilerin âmmeyi ilgilendiren meselelerde teşkilâtlı bir temsil imkânına kavuşturulmaları da, aynı şekilde önemli bir başarıdır. Çoğumuzun inandığı gibi, eğer Amerika'da siyasî demokrasi ve serbest teşebbüs ekonomisi devam edecekse, büyük bir beden işçileri kütlesinin bu sistemin muhafazası gayesine bağlanması ve birçok demokrasilerde olduğu gibi, bu sistemin yerine radikal şekilde değişik başka bir sistem ikame etme teşebbüsünde bulunmaması gerekir. Ancak, işçiler haklarına hürmet edilmediği ve sistemin meyvalarından âdil bir pay almadıkları kanaatine varırlarsa, böyle bir gayeye bağlanmaları da söz konusu olamaz. İşçileri işverenlerin keyfi muamelelerine karşı koruyarak, siyasî alanda işçi çıkarlarını temsil ederek ve işçilerin istikbalde de devamlı menfaat temin edeceklerine dair ümitlerini kuvvetlendirerek, sendikalar, toplulumuzdaki temel kıymetlerin kütlelere geniş ölçüde yayılmasını ve siyasî ve ekonomik meselelerde ihtilâflarımızın geniş bir anlaşma çerçevesinde halledilmesini teminat altına alma hususunda önemli bir rol oynamışlardır. İşçiler için kazanılmış bulunan hakların cemiyetin diğer kesimleri tarafından âdil olmadığı düşünülüyorsa, hiç olmazsa, cemiyetimizi müstakar tutan asgari bir rıza ve fikir birliğini idameye yaradıkları için bunların önemi takdir edilme-

lidir. Kanaatime göre sendikaların sebep olduğu iktisadî kayıplar, başarılı bir şekilde ifâ edilen bu rol için ödenecek çok yüksek bir fiat teşkil etmemektedir¹³.

Bu neviden ifadeler sadece sendikacılığın sistemin istikrarının muhafazası için zarurî fonksiyonlar ifa ettiğini öne sürmekte, sıhhatli bir sistemin idamesi için gerekli bulunan sendikacılığın gücü ne olmalıdır meselesini açıklığa kavuşturmamaktadır. Bu itibarla, müessir ve gayrimüessir sendikacılık arasındaki hat nerede çizilmelidir suali henüz çözülmemiş önemli bir mesele teşkil etmektedir. Çok defa çeşitli ifadelerle sendika faaliyetlerinin aşırı kontrollere tâbi kılınmasının doğuracağı mahzurlara işaret edilmekte, fakat bu ifadeler mevcut her sendika faaliyetinin fonksiyonel bakımdan zarurî olduğu iddiasında bulunmamaktadır. Gerçekte, umumi kanaat, bazı sendika faaliyetlerinin bu müessesenin müessiriyetini ciddi ölçüde azaltmaksızın önlenebileceği, ancak sendikacılığın bütün fonksiyonlarına mâni olduğu takdirde, sistem için şümüllü (ve geniş ölçüde teessüfe şayan) neticelerin doğacağı merkezindedir. Burada maalesef “müessir sendikacılık” mefhumunun tarifi müphem bulunmaktadır. Maamafih, sistemin fonksiyonel ihtiyaçları daha sarîh bir şekilde tarif edilinceye ve sendikacılığın rolü daha açık bir izaha kavuşturuluncaya kadar, bu müphem tarifi kabul etmekten başka bir alternatifte sahip bulunmuyoruz.

Sendikacılığın Tesirlerini Değerlendirme Usûlleri

İki ayrı tesir kategorisi (yani iktisadî ve iktisadî olmayan tesirler) bir arada mütalâa edildiği zaman, sendikacılığın fiilî “iktisadî” tesirlerinin piyasa sisteminin istikrarı için zarurî olduğu sonucu ortaya çıkmaktadır. Fakat bu, şüphesiz ki, bir paradoks yaratmaktadır; çünkü ekonominin sendikalaşmış sektörlerinde B'nin temsil ettiği ücret davranışına (ve fiilî ücret bünyesine) rastlamadığımız gibi, sendikacılık mevcut olmadığı takdirde B'nin kendisi de istikrardan mahrum bulunmaktadır (zira işçiler için kabule şayan değildir) ve dolayısıyla sendikacılığın mevcut olmadığı şartlar altında alâkalı sektörlerde bu nevi davranıştan da mahrumuz demektir. Bu takdirde, teşkilâtlanmamış bulunan piyasa bizatihi teşkilâtlanmış piyasa için canlı bir alternatif teşkil etmiyorsa, sendikalaşmış ve sendikalaşmamış piyasalarda ücret farklarının istatistikî yönden ölçülmesi sonucunda elde edilen neticelere ne anlam atfedilebilir? Ayrıca, bu ölçüler sendikanın iktisadî sahadaki fiilî tesiri için güvenilir bir gösterge:

13) Rees, *op. cit.*, ss. 194-195.

teşkil etmiyorsa, ne gibi ölçüler müsait bir tatbikat imkânı bulmaktadır veya bulacaktır? Bu suallere cevap vermek kolay değildir; bununla beraber, cevap istikametlerini göstermek ve sıhhatli bir tahlil için gerekli perspektifi ortaya koymak mümkündür.

Bize göre, sendikalaşmamış piyasanın tam rekabete ve eksik rekâbete tâbi veçhelerinin gerçekte hangi maksatla kullanıldıkları anlaşıldığı, — diğer bir deyişle, bunların sendika davranışına yer veren modellerle birlikte kısmen sendikalaşmış ekonomide müşahede edilen ücret seviyelerinin takip ettiği seyri tasvir yahut da izah etmemize yardım eden analitik vasıtalar oldukları dikkate alındığı — takdirde, yukarıda zikredilen paradoksun doğmasına lüzum kalmaz. Maamafih, bu izah kademesinin de aşılması ve sendikacılığın ekonominin işleyişi üzerindeki fiili tesirinin ölçülmesi (diğer bir ifadeyle, “sendikacılık mevcut olmasaydı, durum nasıl olacaktı?” sorusunun cevaplandırılması) istenildiği takdirde, çalışma iktisatçısının sendikalaşmış piyasa için fonksiyonel bir alternatif teşkil eden mukayeseli bir model kullanması gerekmektedir. Fakat, ne A, ne de B bu test için elverişli değildir. A, esasen tatbikatta mevcut olamaz; B de sendikacılığın yokluğu halinde kendisini idame gücüne sahip olmadığı ve dolayısıyla istikrardan mahrum bir sistem teşkil ettiği için yeterli değildir¹⁴. Maamafih, bu noktadan ötede, sendikacılık gibi devamlı ve şü müllü bir müessesenin bir sistemin işleyiş müessiriyeti üzerindeki bağımsız tesirini sadece bu sistem içindeki amprik verilere atf yapmak suretiyle ortaya çıkarabileceğimizi farzetmek, şüphesiz aşırı bir cüretkârlık olur. Zira, “eğer... olmasaydı, durum nasıl olacaktı?” şeklindeki suallerin ancak boş spekülasyonlar olduğu ve gerçek anlamda bunlara cevap vermenin mümkün olmadığı iddiasını reddetsek dahi, yine de beşerî olayların seyrine dair sıhhatli ve mukabil hükümlerde bulunabilme hususunda sahip bulunduğumuz imkânların çok mahdut olduğunu inkâr edemeyiz¹⁵.

14) Belki de, B'nin tatbikatta mevcudiyetinin problematik olduğunu söylemek daha doğru bir ifade olur. B sendikacılığın fonksiyonlarını ifa etmediğine göre, sendikalaşmış piyasa için bizatihi sıhhatli bir alternatif teşkil etmez. Fakat, işçi ihtiyaçlarının bu tip bir piyasa kanalıyla karşılanması da daima mümkündür; yeter ki, sistemin müessesevi bünyesi içinde gerekli olan yerlerde uygun tâdiller yapılmış olsun. Bu mesele aşağıda dikkate alınmaktadır. Bu arada dikkat etmemiz gereken yegâne husus, ne gibi müessesevi değişmelerin gerektiği ve tâdil edilen sistemin nasıl işleyeceği noktalarını tasrih edinceye kadar sendikacılığın fiili tesirini değerlendirecek bir durumda bulunmadığımızdır.

15) “Verilere aykırı” hükümlerde bulunurken karşılaşılan güçlüklerle dair çok güzel bir tahlil için, bakınız: Ernest Nagel, **The Structure of Science** (New York: Harcourt, Brace and World, 1961), ss. 588-592.

Bununla beraber, "sendikacılık mevcut olmasaydı durum ne olabilirdi?" şeklinde ortaya kesin bir soru atılınca, istenen husus, bu nevi mevcut "verilere aykırı" bir hükümde bulunmak yahut da spekülâtif bir araştırma yapmaktır¹⁶. (Tabii, böyle bir teşebbüse hiç girişilmeyebilir de). Aslında sendikacılığın baskı altında tutulmuş yahut da sendikalara olan ihtiyacı karşılamak gayesiyle sistemdeki müesseselerin tâdil edilmiş olduğu faraziyesine dayanılarak ekonomik sistemin bünyesini izaha yahut da bu bünyenin zaman dahilindeki seyrini göstermeğe çalışan hiçbir etüd mevcut değildir¹⁷. Diğer taraftan, bu soruyla direkt olarak alakalı neticeler ortaya çıkaran birçok etüd mevcut bulunmaktadır. Bu etüdlere gerçekte çok daha mütevazî ve tamamen farklı genel bir soru yöneltilmişlerdir : "Ekonominin sendikalaşmış sektörlerindeki işçiler rekâbete dayanan fiyat sisteminin neticelerini kabul etmiş olsalardı, durum nasıl olabilirdi?". Gerçekte, uygun şekilde tefsir edildikleri takdirde, sendikalaşmış sektörler arasındaki ücret farklarına müteallik istatistikî tahminler, sendikalaşmış işçiler teşkilâtlanma ihtiyacını duymasalardı veya sendikalaşmamış işçiler teşkilâtlanmayı arzulasalardı ücret davranışında ortaya çıkacak farkları ölçmekte ve bundan öteye gitmemektedir¹⁸.

16) Alternatif bir usûl de, sendikacılık kriteri bakımından farklılık arzeden iki veya daha fazla sosyal sistemin mukayeseli bir tahlile tâbi tutulmasıdır. Bu nevi tahliller hiç yapılmamıştır; zira sanayide gelişmiş hiçbir demokratik toplum yoktur ki, bir sendika hareketinin doğuşuna sahne olmuş bulunmasın.

17) Dunlop, sendikalaşmış ve sendikalaşmamış sektörler arasındaki ücret farklarını tahlil eden çağdaş etüdlere yönelttiği son tenkidinde bu görüşten hareket etmektedir. Kısmen soruda imâ edilen "sistemdeki bu kütleli istihaleyi teşhis edememe" temayülü Dunlop'm tenkidinin esasını teşkil etmektedir. Bakınız: John T. Dunlop, "Comment", *Aspects of Labor Economics* içinde (Princeton: Princeton University Press, 1962), ss. 341-344.

18) Hattâ bu tefsir tarzında bile iddialarımızı belki de fazla ileri götürmememiz gerekir. Sendikalaşmış ve sendikalaşmamış sektörler arasındaki ücret farklarıyla alakalı tahminî verilere dayanarak, sendikacılık bertaraf edildiği takdirde bir firmanın (veya hattâ bir endüstrinin) ücret seviyesinde ne gibi değişimler olacağını tahmin edebilmemiz muhtemeldir. Diğer bir deyişle, **mevcut sistemi bir veri olarak kabul ettiğimiz takdirde**, bu veriler sendikalaşmış ve sendikalaşmamış sektörler arasındaki marjinal mübadelelerin ücretler üzerindeki tesirleri hakkında oldukça doğru tahminlerde bulunmamızı sağlayabilir. Nihayet, bu nevi marjinal ayarlamalar, çok kere herbirinin sistemin bütün itibarıyla strüktürüne veya dengesine önemli ölçüde tesir etmeyeceği derecede küçüktür. Maamafih, daha geniş sınırlar arasında ve sendikacılığın bütün olarak ortadan kalktığı limit yakınında cereyan eden mübadeleleri dikkate aldığımız takdirde, sistemin veri olarak kabul edilmesi faraziyesi gittikçe müdafası daha güç ve bu faraziyeğe dayanan tahminler konu

Şüphesiz, iktisatçılar rekabete müstenit piyasa mefhumunu bir başka anlamda, fiilî piyasaların işleyişini değerlendirmek gayesiyle normatif bir standart olarak da kullanmışlardır. Modelin iki kullanım tarzı — yani analitik bir âlet olarak ve normatif bir standart olarak kullanılışı — daima yekdiğerinden tefrik edilmemekle beraber, piyasa davranışını bir norma göre değerlendirme gayesi, fiilî piyasaların neticelerinin kaynak kullanımını ve (buna bağlı olarak müessiriyet) yönünden bir idealden inhiraf etme nisbetini ortaya çıkaracak bir ölçü bulunmasına matuftur. Fakat, sendikalaşmış piyasa bakımından bu görevin başarıyla yerine getirilmiş olduğunu farzetsek dahi, ortaya çıkacak netice, (hipotez olarak kurulmuş sistemle alâkalı hükümlerimiz hariç) sendikacılığın “müessiriyet” ile alâkalı tesirlerine dair geçerli hükümlerde bulunmamızı sağhyamamaktadır. Zira, norm farzedilen rekabete müstenit model, bir müessesenin faaliyetlerindeki gelişmelerde araştırılması gereken istikametleri gösterirken, bize, bu nevi gelişmelerin sosyal tatbikatta gerçekleştirilebilme nisbeti hakkında hemen hiç bir şey belirtmez¹⁹. Bu itibarla, tatbikatta neyi gerçekleştirebileceğimizi tâyin etmek gerekmektedir. Dolayısıyla, mevcut sisteme bağlılığımızdan ileri gelen fiilî müessiriyet kaybını — diğeri bir deyişle, toplumun sendikacılığı kabul etmelde fiilen katlandığı maliyeti — ancak bu sistemin tatbikattaki alternatiflerini dikkate alarak ortaya çıkarabiliriz. Fakat bu, daha önce zikredilmiş bulunan hususun teyidi demektir. Netice olarak, çağdaş analizlerin belirsiz usullere dayandığı yahut da, diğeri bir ifadeyle, bunların neticelerinin ekseriya yanlış tatbik veya tefsir edildiği iddiası, rekabete müstenit modelden beklenen özel role pek güvenmemeyi gerektirmektedir.

Daha Uygun Bir Değerlendirme Usûlü

Mevcut usûllerin sendikaların ekonominin faaliyeti üzerindeki fiilî tesirine dair gerçekte güvenilir bir ölçü teşkil etmediğini gösterdikten

ile daha az ilgili ve geçerli bir mahiyet kazanır. Şüphesiz, sendikalaşmış ve sendikalaşmamış sektörlerdeki ücret seviyelerinin sendikalaşma nisbetinden müstakil olduğu iddia edildiği takdirde, böyle bir durum söz konusu olmaz.

Bu noktada varılan netice ne olursa olsun, temel iddiamızın sarsılmadığını hatırlamalıyız. Sendikalaşmış işçiler teşkilatlanma ihtiyacını duymamış olsalardı, bu ancak bizatihi sosyal sistemin tamamıyla farklı bir tarihî seyir takip etmiş olmasından ileri gelebilirdi. İşçiler şayet şimdi teşkilatlanma ihtiyacını duymuyorlarsa, bu, mevcut sistemin müessesevi strüktüründe kütleli bir tâdilât yapılmış olmasından ileri gelebilecektir.

19) Bakınız: Rees, *op. cit.*, s. 196.

sonra, şimdi daha belirli bir usûlün başlıca unsurlarını ana hatlarıyla izaha geçebiliriz. Burada, sendikacılığın yokluğu halinde durumun ne olabileceğini tesbit meselesinde ısrar ettiğimiz takdirde, başlangıçta hiç olmazsa alternatif bir sistem kurmamız gerekmektedir. Öyle ki, bu alternatif sistemde sendikacılığın fonksiyonlarını ifa edecek başka bir sosyal strüktür sendikacılığın yerine ikame edilecektir²⁰. Belirtmeye lüzum yoktur ki, bu şekilde kurulacak herhangi bir sistem, atitüdlerde, inançlarda ve hareket tarzlarında ifadesini bulan temel mesabesindeki değerlerle âhenk arz etmelidir; zira bu tayin-edici faktörlere dikkat edilmediği takdirde, teklif edilen sistemin sadece ütöplast bir düşünce eseri olmayıp realist ve işe yarar bir alternatif teşkil ettiğine dair teminat verilemeyecektir.

Meselenin çeşitli yönleri böylece ortaya konulunca, konunun sosyal ilimler sahasında mevcut bilgilerimizin gerçekten ulaşamayacağı bir noktada bulunduğu sonucuna varmak kabildir. Şüphesiz, toplum hakkındaki test edilmiş bilgilerimizin hâlâ fevkalâde kısır bulunduğu hususunda herkes hemfikir bulunmayabilir. (Bilindiği gibi, meselâ vâkıaları tahmin ve kontrol hususunda başarı derecemiz hâlâ mahduttur). Fakat, bu vüs'at-teki bir problemin spekülâtif olmayan bir metodla ele alımlabileceğini pek az kimse inkâr edecektir. Maamafih, meselenin hudutlarını dikkate alarak, tek başına iktisadî müessiriyet kriteri açısından dahi, toplumun fiilen karşılaştığı tercihler hususunda sağlam sonuçlara varma iddiasında bulunmadan önce, çözümlenmesi gereken meseleleri tesbit ve teşhis etmek faydalıdır. Bu meseleler, sendikalaşmamış bir emek piyasası ihdas etme imkânını dikkate aldığımız takdirde teşhis edilmektedir. Bunu yaparken takip edilen gaye, muhtemelen rekabete dayanan fiat sisteminin avantajlarını daha iyi idrak olduğuna göre, mesele, bu gayeyi ve aynı zamanda işçilerin rekabete dayanan fiat sistemine yönelttikleri meşrû itirazları karşılayacak müessesevî bir düzeni ortaya çıkarma noktasında toplanmaktadır.

20) Yukardaki münakaşada üzerinde durulan bu şart, fonksiyonel tahlil tarzında ifadesini bulan bir ana teoremin mantıkî bir sonucudur. Merton bunu şöyle ifade etmektedir:

Mevcut bir sosyal bünyeyi, yerine bu bünyenin fonksiyonlarını ifa edecek uygun alternatif bünyeler ikame etmeksizin bertaraf etme teşebbüsü başarısızlığa mahkûmdur.... Değişmeye tâbi tutulan sosyal organizasyonun açık ve gizli fonksiyonlarını gereken şekilde teşhis etmeden sosyal değişimleri gerçekleştirmeye çalışmak, realist bir tatbikattan ziyade sosyal ritüelle uğraşmak demektir.

Merton, *op. cit.* s. 81.

Rekabete Dayanan Fiat Sisteminin Yeniden İhyası

Bizim bildiğimiz kadarı, bu maksada yarayabilecek bir müessesevi strüktürü sarahaten geliştirmeye çalışan yegâne teşebbüs, Lindblom'un *Sendikalar ve Kapitalizm* isimli eserinde mevcut bulunmaktadır²¹. Burada Lindblom'un tahlilini etraflı bir şekilde münakaşa edecek değiliz. Ancak, rekabete müstenit piyasaya hâs neticelerin emek piyasasında ihyası meselesinin araştırılmasına, Lindblom'un bu hususta yerine getirilmesi gerekli şartlar ve yenilmesi gerekli güçlülere dair olan tahliliyle başlanabilir. Şüphesiz, Lindblom sendikacılık ve rekabete müstenit fiat sisteminin uyumsuzluğu meselesine bir çözüm tarzi bulmaya çalışmaktadır. Maaşmâfih, kendisi daha başlangıçta herhangi bir sıhhatli çözüm tarzının (veya alternatifin) "işçilerin iktisadî sisteme yönelttikleri ve bertaraf edilebilmelerini temin için de sendika hareketini yaratmış buldukları birçok meşrû şikâyetleri"²² ni dikkate alması gerektiğini belirtmektedir²². Fakat, bu husus (yani işçi tatminsizliklerinin dikkate alınması), rekabete müstenit emek piyasalarının ihyasına matuf herhangi bir politikayı imkân dışı bırakmaktadır; zira böyle bir politika açıkça rekabete müstenit fiat sisteminde ana meseleyi teşkil eden işçi tatminsizliklerini dikkate almamaktadır. Lindblom'un ifadesiyle, 'rekabet, bizatihî rekabetten doğan problemler için bir çözüm yolu değildir'²³. Bu takdirde, takip edilecek olan politika meselesi temel mesâbesindeki kıymetlerle hemâhenk olan ve bizatihî rekabete dayanmamakla beraber rekabete müstenit fiat sisteminin neticelerini emek piyasasında ihyâ edebilecek bir program hazırlamaktır. Bu meseleyi ele alan Lindblom dört ana şart üzerinde durmuştur : (1) özel ücret kararlarının hükümetçe tasdiki yoluyla yahut hükümetin doğrudan doğruya ücretleri tesbit yoluyla, ücretlerin devletçe kontrolü; (2) ücret dışı gelir kaynaklarının muhtemelen negatif gelir vergileri şeklinde ve esas itibarıyla vergiyle desteklenen primler halinde düşük gelirli gruplara

21) Charles E. Lindblom, *Unions and Capitalism*, (New Haven: Yale University Press, 1949), ss. 228-255.

22) *Ibid.*, s. 233. Sendikacılığı inceleyenlerin âşına buldukları bu şikâyetler şöyle özetlenmektedir:

Fiat sistemi, tarafları arasında hiçbir duygu veya dostluk bağı tanımayan merhametsiz bir sistemdir. Bu sistemde bir ferdi değerlendirmeye ölçüsü, o ferdin sahip bulunduğu paradır. Emegi bir meta seviyesine indirmekte, işçiyi işsiz ve gelirsiz kalma ihtimalinden doğan güvensizliklerle tehdit etmekte, işçinin iktisadî hayata mesuliyet yüklenerek katılmasını önlemekte ve üzerinde kendi açısından otoriter görünen bir kontrol düzeni yaratmaktadır.

23) *Ibid.*, s. 234.

teşmili; (3) gelir kaybına karşı koruyucu tedbir olmak üzere ana sosyal sigorta programlarının genişletilmesi ve (4) "işçinin işyerindeki haklarını tesbit eden, kendisini işverenin keyfi otoritesine karşı koruyan bir kazaî mekanizma kuran (ve) işyerinin sevk ve idare cihazında istişarî konseyler ihdas eden bir sistem" den²⁴ hareketle gerçek bir sanayi demokrasisinin garanti edilmesi. Maamafih, Lindblom gerekli şartları belirttikten sonra, siyasî ve diğer sebepler dolayısıyla bunların bazılarını gerçekleştirmenin mümkün olmayacağını hemen tasrih etmiştir. Müellife göre, özellikle ücret tesbitinin hükûmetçe kontrolü, hiç olmazsa bu tesbit fiili için tatminkâr bir kriter yokluğundan dolayı, rekabete müstenit bir ücret bünyesinin gerçekleştirilmesini imkânsızlaştıracaktır. Böyle bir sistemde geliştirilen ücret (ve maliyet) bünyesinin mevcut ücret bünyesine nazaran rekabete müstenit ideal modele daha fazla yaklaşp yaklaşmadığı hususu, şüphesiz ki, kritik bir sualdir. Lindblom bu meseleyle meşgul olmamakta ve biz de tabii bunun cevabını bildiğimizi iddia etmemekteyiz. Maamafih, çeşitli ücret kriterlerine yöneltilen tenkitleri ve devlet müdahalesinin tesirlerine dair ileri sürülen ikaz mahiyetindeki hususları dikkate alırsak, devletin müdahalesi sonucunda daha müessir bir sisteme ulaşılacağı hiç olmazsa şüpheli görünmektedir.

Gayemiz, Lindblom'un tahlilinin ana hatlarını kısaca vermek suretiyle bu müellifin vardığı hükümlerin zarureten nihai ve doğru neticeler olduğunu iddia etmek değildir. Ancak, şu kadarını kaydetmek gerekir ki, bunların hepsi yahut da çoğu çalışma iktisatçıların yazılarında geniş ölçüde teyid edilmektedir. Ne var ki, bizim buradaki maksadımız daha mütevazi bir mahiyet taşımaktadır. Ana hedefimiz, (kısmen) sendikalaşmış sistem için realist alternatiflerin kolaylıkla görülemediğini ve çok daha dar bir ölçüde değerlendirildiğini göstermek ve kollektif pazarlık yoluyla ücret tesbitine alternatif teşkil eden durumun sendikalaşmamış bir emek piyasasında rekabete müstenit ücret taayyünü olmayıp, hemen hemen mutlak surette devletin geniş ölçüde iştirak ettiği bir ücret tesbiti vetiresi olacağını ileri sürmektir. (Gerçekte, bunun aksini iddia etmek işçi hareketleri tarihi ve çalışma ekonomisi sahalarında geniş çapta yaygın bulunan görüşlerin geçerlik ve doğruluklarını bir bakıma inkâr etmek demektir). Bu husus anlaşıldığı takdirde, sendikacılığı değerlendirme meselesinin özü, açıkça birtakım alternatiflerin ortaya çıkarılmasına yönelmektedir. Bu alternatiflerin, aynı zamanda, sendikaların mevcut olmadığı bir düzende ve bir sanayi cemiyetinde işçilerin ihtiyaç ve arzularını da ihmal

24) *Ibid.*, s. 245.

etmemesi gerekmektedir. Bu noktaya önem vermemek, müesseseyi ifa ettiği fonksiyonlarla karıştırmak demektir; ikinci ayrımı dikkate almamak ise, fiilî ve gerçek davranışlara dayanan iktisadî realitenin tahlilini, biza-tihî davranışlar farklı olduğu takdirde ortaya çıkacak realitenin tahliliyle karıştırmak demektir.

Sendika Gücünün Azalması

Sendikacılık ve ekonomik müessiriyet arasındaki münasebetle ilgili bu hususa, biraz daha farklı bir açıdan da bakılabilir. Bu ele alış, dar mânada sadece iktisadî bir tahiile hâs neticelerin nasıl kolayca yanlış bir tefsire tâbi tutulabildiğini göstermektedir. Farzediniz ki, rekabete müs-tenit piyasa esasından hareket eden tahlilimiz, emek piyasasında sendika-nın gücünün azalması sonucunda müessiriyetin artacağını göstermiştir. Bu neticeyi ideal olarak sendika gücünü müterakki bir azalmaya tâbi tut-ma sonucu sistemin işleyişinde meydana gelecek tesirleri müşahede su-retiyle test edeceğiz. Ancak, bu çeşit tecrübeler tatbikatta tamamen im-kânsız olmamakla beraber, nâdiren yapılabileceğine göre, muhtemel netice-ler hakkınd. sadece bazı spekülâsyonlarda bulunabiliriz. Fakat, daha spe-külâsyona başlarken dahi, farkedilen husus şudur ki, neticenin geçerliği geniş çapta tahlilde mündemiç bulunan ceteris paribus faraziyesine da-yanmaktadır; zira, ancak (sendikanın gücü azaltıldıkça) diğer şartlar ger-çekten aynı kaldığı nisbette, müessiriyet üzerinde vukua geleceği tahmin edilen tesirlerin meydana gelmesi ihtimal dahilindedir. Bununla beraber, mevcut sisteme meşrû ve müstakar bir mahiyet kazandırma hususunda sendikacılığın ifa ettiği zaruri fonksiyonlardan bahsedilirken reddeçilen nokta, esasen bu faraziyedir. Bu fonksiyonlar eğer herhangi bir anlam ta-şıyorsa, diğer şartların bir veri olarak alınamayacağı ve sendikacılık ber-taraf edildikçe sistemin müterakki bir değişmeye mâruz kalacağı gerçe-ğini kabul etmek gerekmektedir.

Tecrübe yoluyla veya başka usûllerle sendika gücünde birbirini ta-kip eden azalmaların sistemin faaliyet seviyesi üzerindeki tesirini göste-rebilseydik, izlenen "müessiriyet" doğrusu çeşitli şekillerden herhangi bi-rini alabilirdi. Bu takdirde, faaliyet seviyesi indeksimiz devamlı bir yükse-liş kaydettiği takdirde, sendikacılığın müessiriyet üzerinde menfi bir te-siri olduğu sonucuna varacaktık; devamlı olarak azaldığı takdirde, bu trend sendikacılığın müessiriyete müsbet yönde tesir ettiği anlamına ge-lecekti; başlangıçta yükselip sonra azalma gösterdiği takdirde, sendika-cılığın müessiriyeti müsbet yönde etkilediği, fakat mevcut sendika gü-

çimün optimal seviyeyi aştığı sonucuna varmak kabil olacaktı. Şimdi, bu münasebet için dikkate alınacak nokta şudur : bahis konusu usûl sistemde bir bütün olarak cari olacak değişimleri ölçmektedir. Üstelik, bu sistem sendikaların gücü azaltıldıkça istihaleye uğramaktadır. Sendikacılığın ila ettiği fonksiyonların yok olması veya değişmesi karşısında toplumda yeniden denge sağlamak için gerekli değişmelerin bazılarının, toplumca kabul edilmiş değerlere müsamaha edilemeyecek kadar zıt bir mahiyet taşıması da tamamen mümkündür. Maamafih, mevcut bilgilerimize dayanarak burada belirtebiliriz ki, söz konusu münasebetin belirli bir yön izlediği sonucuna varmak hususunda hiçbir sebep mevcut değildir. Yine sendikacılığın sebep olduğu farzedilen müessiriyet yokluğu ile ilgili göstergelerin, özellikle ücret farklarıyla diğer farklara müteallik cari tahminlerin sistem esasına müstenit daha sarıh bir mukayeseden çıkarılacak ölçülere herhangi bir benzerlik göstereceği sonucuna varmamız da gerekmez²⁵.

Münakaşanın Özeti

Bu makaledeki münakaşayı özetlemek istersek, şunları söyleyebiliriz : Toplu pazarlıkta elde edilen neticeleri tam rekabet şartlarına sahip

25) Müessiriyet eğrisinin muhtemel şekli ile ilgili olarak, Weber'in serbest piyasa ekonomisinin fonksiyonel ihtiyaçlarına dair olan tahliline Talcott Parsons'ın yazdığı açıklamada öğretici mahiyette bilgiler mevcuttur. Weber, istihsal vetiresi üzerindeki merkezî kontrolün müessiriyet için fonksiyonel olarak lüzumlu bulunduğunu, fakat işçi guruplarının bu kontrole aykırı yönde hareket edebileceklerini ve duruma önemli unsurlar katabileceklerini iddia etmiştir. Parsons bu konuda aynı fikirdedir; fakat bu çeşit tahditlerin potansiyel zararlarını teslim etmekle beraber, sendikacılığa pozitif bir rol atfetmektedir.

Bundan bizatihi sendikacılıktaki gelişmenin zaruri olduğu sonucu çıkmaktadır. İşçilerin işleri üzerindeki ve işverenin rızası olmaksızın istihsal vasıtalarına tasarruf haklarının tamamen ortadan kaldırılması esasına dayanan ideal tip o kadar büyük sosyal gerilimler yaratmaktadır ki, bunun uzun devrede idamesi esasen mümkün olmamaktadır. Bu itibarla, bu ideal tipin geniş ölçüde tâdili, muhtemelen sanayi işçilerine has teşkilâtların müstakar bir şekilde fonksiyonlarını ifa edebilmeleri için lüzumlu bulunmaktadır. Fakat, bu hususu kabul etmek —ki, Weber de herhalde bu hususu hiç olmazsa kısmen kolayca kabul ederdi— “işveren hâkimiyetine vaz'edilen tahditler ne kadar fazla olursa, durum o kadar iyi olacaktır” görüşünü haklı çıkaramaz. **Optimum müessiriyet bu temayüller arasında hassas bir denge sağlanması meselesidir; bunların birinin veya diğerinin azamileştirilmesi demek değildir.**

Max Weber'e Giriş, *The Theory of Social and Economic Organization*,

ideal piyasa modeli ile mukayese etmek suretiyle, sendikacılığın iktisadî faaliyetler üzerindeki fiilî tesirlerini ölçme teşebbüsleri, meselenin yanlış bir kavrama dayandırılması demektir. Başarıyla tatbik edildiği takdirde, bu usul toplu pazarlık neticelerinin hipotetik bir piyasa sisteminde meydana gelecek sonuçlardan nasıl inhiraf edeceğini göstermektedir. Fakat, bu gibi tahlillerin gerçek dünya ile alâkalı sonuçlara ulaşım ulaşılmadığı hususu, hipotetik sistemin mevcut ve kısmen sendikalaşmış sistem için sıhhatli bir alternatif olup olmamasına bağlı bulunmaktadır. Bu mesele, maalesef geniş ölçüde araştırılmamış bir saha teşkil etmektedir. Bununla beraber, eldeki deliller dahi, bu konuda menfi bir hükme varmamızı gerektirmektedir. On beş yıl önce John T. Dunlop iktisatçılara sendikacılığı incelerlerken tarihî bir görüşle hareket etmeleri gerektiğini hatırlatmış ve böylece meseleye muhakkak ki uygun bir perspektif kazandırmıştır. Müellifin o zaman belirttiği gibi,

Büyük ve güçlü işçi teşekküllerinin doğuşu keyfi ya da tesadüfî bir olay değildir. İşçi teşekküllerinin doğuşu, rekabete dayanan piyasalar dünyasına kendilerini zorla kabul ettirmeleri gibi teessüfe şayan bir olay olarak da anlaşılacak gerekir. Kollektif pazarlık, toplumun büyük çaplı teşebbüslere, çok sayıda ücret ve maaş erbabına ve şehir hayatına has değerlere sahip bir bütün haline istihalesinin muayyen bir yönünü teşkil etmektedir²⁶.

Burada hayreti mucip nokta şudur ki, sendikacılığa bu açıdan bakılması geniş ölçüde kabule mazhar olmuş bulunmakla beraber, bunun iktisadî tahlil yönünden taşıdığı önem büyük çapta ihmal edilmiştir. Bu, belki de iktisatçının, iktisadî münasebetler için *tabii* bir düzen olarak rekabete müstenit modele olan ideolojik bağlılığı ile izah edilebilir. (Oysa, gerçekte bu, sadece tercihe şayan ve ideal bir modeldir). Fakat, sendikacılığın tahlilinde ekonomik teorinin haiz olduğu rölün açıklığa kavuşturulması ve tahlil sonuçlarının uygun bir şekilde yorumlanıp uygulanması isteniyorsa, kaynağı her ne olursa olsun, bu ihmalin önlenmesi gerekir. Daha belirli bir görüş açısı, hiç olmazsa, sendikacılığın ekonominin işleyişini hangi bakımlardan kösteklediğini açıklamak ve buna rağmen takip edilecek politika konusunda herhangi bir yönünün kabul edilmesinden doğacak arzu edilmeyen ekonomik sonuçları aynı zamanda reddet-

(New York: Oxford University Press, 1947), s. 46 n (italikler ilâve edilmiştir).

26) John T. Dunlop, *American Economic Review*, Vol. 40, No. 3 (Haziran 1950), s. 467 de Charles E. Lindblom'un *Unions and Capitalism* isimli eserinin tenkidi içinde.

mek imkânım sağlayacaktır. Çünkü, burada analitik sonuçlarla politika konusunda ortaya atılan tavsiyeler arasında görünen tezat, gerçekte normatif bir ideal olarak rekabete müstenit model ile bunun sendikalaşmış piyasa için gerçek ve geçerli bir fonksiyonel alternatif haline getirilmesi arasında belirli bir ayırım yapamamaktan ileri gelen bir çatışmadan başka bir şey değildir. Sendikaların mevcut olmadığı bir durumda, iktisatçı, bir tahlilci olarak, istihdam şartlarının rekabete müstenit bir açıdan taayyününü incelemekte, fakat takip edilecek politika konusunda aksine devlet müdahalesine dayanan bir sistem ileri sürmektedir. Faraziyelerdeki farklılığa daima dikkat çekilmiş olsaydı, tahlilin geçerlik ve önemini değerlendirmeye hakkı yine de mahfuz tutulmak kaydıyla, tenkit için pek bir sebep kalmazdı. Maamafih, bu farka fiiliyatta nâdiren işaret edilmekte ve dolayısıyla bu alanda yaygın bulunan yanlış kavramlara bir diğeri daha eklenmektedir. Bu yüzden, sözkonusu nokta üzerinde dikkatle durulması gerekiyor.

Sonuç

Bu makalede esas itibariyle sendikacılığın iktisadî açıdan tahlili için kullanılan usûllerin yetersizlikleri veya bazı yönlerinin eksik ve sınırlı oluşu münakaşa edilmiştir. Makale, iktisatçının tarif ettiği şekilde analitik problemin tam olarak anlaşılabilmesi için gerekli bir çerçeve çizmeğe çalışmıştır. Ancak, sonuç olarak, şu hususu hatırlamak yerinde olacaktır : sendikacılığın iktisadî açıdan tahlili, bu müessesenin sadece ekonominin faaliyeti üzerindeki bağımsız tesirini — diğeri bir deyişle, “sendikacılığın yokluğu halinde durum ne olabilirdi?” sorusunu — açıklığa kavuşturma meselesine hasredilmemelidir. Bunun araştırılmaya değer bir alan olduğunu kabul etmekle beraber, iktisatçının bir sosyal ilim adamı olarak başlıca görevinin, mevcut kollektif pazarlık sisteminin işleyişini — diğeri bir deyişle, farklı sendika politikalarının ücretler ve istihdam bakımından doğurduğu neticeleri — anlamak ve bu anlayışın ışığı altında sistemin faaliyet gücünü geliştirmek yollarını bulmak olduğunu ileri sürebiliriz. Tahlilin bu istikametlere yöneltilmesi çeşitli avantajlar sağlayacaktır. Mevcut ve kısmen sendikalaşmış bulunan sistemde gerçekten varolan daha mütevazî, fakat daha anlamlı problemlerin teşhisi ve olgunlaşmamış şahsî hükümlerin yerine objektif araştırmaların ikamesi, bu avantajların ancak bir kısmını teşkil etmektedir.

